

II

CADRUL SPIRITUAL ȘI ASIGURAREA CALITĂȚII VIEȚII, BUNĂSTĂRII ȘI SIGURANȚEI ÎN SĂNĂTATE

LOCUL ȘI ROLUL ETICII POSTMODERNISTE ÎN SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR STRINGENTE ALE SOCIETĂȚII MILENIULUI TREI

Valeriu Capcelea, dr. hab. în filos., conf. univ.
Filiala Bălți a Academiei de științe a Moldovei

THE PLACE AND THE ROLE OF POSTMODERNISTIC ETHICS IN SOLVING THE STRINGLY PROBLEMS OF THE SOCIETY IN THE BEGINNING OF THE MILLENIUM

This article deals with issues related to the essence of postmodernist ethics and its contribution to solving the most pressing problems of society in the conditions of globalization. The author demonstrates the need for philosophy to identify the new springs of the moral foundation of the human individual and the society in which he lives. It also highlights the place and role of bioethics, ecological ethics, global ethics, computer ethics, technoethics, that have become factors contributing to the passage of civilization to the scenario of sustainable development.

Morala și etica au fost și continuă să fie un fenomen perpetuu al vieții spiritual-umane, care la acest început de mileniu, trebuie să contureze profiluri potrivite în noile condiții sociale, deoarece normele, principiile și valorile morale au fost profund zdruncinate și, posibil, denaturate iremediabil, mai ales, în țările care se află în procesul de tranziție de la totalitarism la democrație, inclusiv și în Republica Moldova.

În aceste condiții, în opinia noastră, un imperativ categoric îl constituie revenirea la fundamentele etice ale omenirii. Pentru a realiza acest imperativ este necesar să ne reîntoarcem la normele și principiile morale general-umane și, totodată, să instituiem o nouă dimensiune a discursului teoretic moral care să nu se mulțumească doar cu reflecția asupra realității, ci să analizeze transformările care se produc în societatea postmodernă și, în același timp, să înțelegem, să descriem, să prognozăm o lume care nu este încă, dar care ar putea fi. Etica postmodernistă trebuie să intuiască și să propună modalități de rezolvare a problemelor de ordin moral care apar și se vor produce în societate odată cu dezvoltarea tehnicii și tehnologiilor

informaționale, cu declanșarea problemelor ecologice etc.

În ultimele decenii, procesul globalizării a condus la numeroase constatări neliniștitoare și la atitudini imediate, inclusiv și în domeniul moralei și eticii. Astfel, problematica contemporană a tehnicii, medicinei și mediului înconjurător reclamă tot mai mult intervenția eticii în soluționarea lor, deoarece unele descoperiri științifice, crearea unor tehnologii, mașini și mecanisme reprezintă un pericol iminent pentru supraviețuirea și existența vieții pe Terra. Preocupările și idealurile omului contemporan trebuie să-și îndrepte atenția asupra acestor probleme, care au adus la apariția și dezvoltarea unor domenii ale eticii aplicative precum: bioetica, etică ecologică, etica vitalității, tehnetica, etica informațională etc.

La acest început de mileniu, în opinia lui Alin Cristea, oamenii nu mai doresc reguli juste și echilibrate, nu mai acceptă obligații care reclamă renunțarea la ceva și, din această cauză, ne confruntăm cu o viață socială absolută de grijile morale: „este” nu mai e direcționat de „trebuie” [a se vedea: 6]. El consideră că aceasta afirmație trebuie interpretată moderat, completând-o prin trimitere la cartea lui Gilles Lipovetsky *Amurgul datoriei*. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice, în care susține că nu se poate aplica societății postmoderne eticheta de „societate a permisivității generalizate”. De asemenea, el socotește că ar putea fi denumită mai corect „epoca minimalismului”, în care spiritul rigorist nu dispare, ci nu mai este socialmente preponderent. În același timp, eticianul susține, că logica post-moralistă este tendința dominantă a culturii etice din societatea post-modernă, dar nu singura. Ea nu exclude fenomene antinomice, precum acțiunile de caritate sau umanitare, acțiuni îndreptate împotriva avortului sau pornografiei. Cultura post-moralistă nu înseamnă și cultura post-morală, ci o etică fără devotament, în descendența accepțiunii lui G. Lipovetsky [a se vedea: 10].

În aceste condiții, filosofia trebuie să identifice noile resorturi a întemeierii morale a individului uman și a societății în care trăiește. Aceasta, în opinia lui Gheorghe Dănișor, trebuie să înlăture sau măcar să corijeze, în mare măsură, principiile pe care s-a întemeiat modernitatea [7, p.49]. În aceeași ordine de idei, Zygmund Bauman în lucrarea *Etica postmodernă* [a se vedea: 1], remarcă netemeinicia radicalismului postmodern în domeniul eticii pentru care ideea de sacrificiu de sine a fost delegitimată, pe motiv că oamenii nu sunt stimulați sau nu doresc să facă eforturi pentru a atinge

idealuri morale și a păstra valori morale, etc. Adevărata atitudine, susține el, este aceea de a considera că noutatea perspectivei post-moderne asupra eticii constă nu în abandonarea preocupărilor morale tipic moderne, ci în respingerea modurilor tipice pentru modernitate de a aborda problemele morale (adică reacția la preocupările morale prin reguli normative coercitive în practica politică și căutarea filosofică a absolutului, a universalului și a fundamentului în teorie). Totodată, Z. Bauman subliniază faptul că există consecințe neanticipate și trăim în vremuri de incertitudine morală: respectarea unor reguli morale nu dă certitudinea evitării unor consecințe dezastruoase. Sec. al XX-lea a fost veacul laboratorului și al expertizei. Numărul celor implicați a fost atât de mare încât nimeni nu poate fi făcut responsabil pentru rezultatul final și responsabilitatea flotantă dă naștere la paradoxuri: vină fără vinovați, crimă fără criminali, păcat fără păcătoși.

Studiile efectuate ne demonstrează că în societatea postmodernă acționează două tendințe antinomice: una stimulează plăcerile imediate, consumul, distracția, și explodează în supralicitare: drog, pornografie, hiperorexie de obiecte și programe mediatică. Din păcate, fiind fără limite și fără transcendență, obezul postmodern întruchipează cultul individualist al prezentului, escaladarea spre extreme în lipsa regulilor, iar cealaltă tendință este reprezentată de „gestiunea” rațională a timpului și a corpului, „profesionalismul” în fiecare lucru, ideea fixă a excelenței și a calității, a sănătății și igienei. Societatea contemporană care poartă un caracter hedonist orientează oamenii spre captarea energiilor în plăceri, consumul fiind moderat de plăcerile scurte, sporite. Etica actuală a fericirii nu se limitează doar la consum, ea este de natură activă, dinamizând potențialul de care dispunem pentru protecția, întreținerea și valorificarea performanță a capitalului-corp de care dispunem. Noile imperative ale societății post-moderne - tinerețe, sănătate, grație, formă, distracții, sex - duc la o stare de hipermobilizare, de stres și de reciclare permanentă. Astfel, noul model coercitiv apare ca rezultat al imperativului narcisic, ale cărui expresii sunt cultura igienică, ecologică, sportivă, estetică și dietetică, o dinamică a lui a-fi-mai-bine și a-părea-mai-bine.

Individualismul sec. al XX-lea accentua superioritatea individului cu particularitățile sale și cu libertatea personală în fața pierderii structurilor tradiționale, în special, a pierderii religiei și a structurilor sociale tradiționale, ca, spre exemplu, familia. La acestea s-a adăugat respingerea valorilor

absolute, concrete, a obligațiilor și normelor morale severe. În opinia lui G. Lipovetsky, astăzi individualismul a trecut într-o nouă fază în dezvoltarea sa – neindividualismul, care este, în același timp, hedonist și ordonat, dornic de autonomie și nu prea înclinat spre excese: este o „dezordine organizatoare” [1, p.28]. În acest spațiu, criteriile morale se diluează și comportă diferite aprecieri, dar nu se mai întemeiază pe nici o datorie ultimă, ci pe micro-excluderi. Individualismul se prezintă, în același timp, ca individualism responsabil și individualism iresponsabil. Cel responsabil susține „cauza eticilor inteligente și aplicate” care să obțină rezultate benefice pentru om. Formularea unor principii reformatoare devine secundară față de căutarea unor compromisuri rezonabile, a unei etici bazate pe dialog, a unui „echilibru între eficacitate și echitate”. Se acceptă o acțiune „interesată”, dar capabilă să amelioreze soarta oamenilor mai degrabă decât o bunăvoință incompetentă.

Efectuând o analiză a moralității societății la acest început de mileniu, Pascal Bruckner, în lucrarea *Tentația inocenței*, numește „inocența” boala individualismului care constă în încercarea de a scăpa de consecințele actelor tale: „Toți ceilalți sunt vinovați, numai eu, nu” [3, p.23]. Într-o societate în care se mediatizează suferința și se evită particularizarea vinei, complexul victimei se manifestă în figura martirului autoproclamat. Nimeni nu mai vrea să fie considerat responsabil, fiecare încearcă să treacă drept victimă, pentru a beneficia astfel de simpatii și privilegiile victimei. Se caută avantaje nemeritate prin punerea celorlalți în situația de îndatorați față de tine.

În viziunea lui Kenneth Bergen, la baza eticii postmoderniste stă o criză de autoritate, care vizează instituțiile tradiționale ale societății (familia, școala, biserica, statul, justiția, poliția), cu ajutorul cărora modernismul a căutat să organizeze o societate rațională și progresistă [2, p.164-168]. Această criză, în opinia lui B. Sarlo, se manifestă în mai multe moduri: O societate care divinizează tinerii și se supune nazurilor și mofturilor lor; O cultură în cadrul căreia bunăstarea este un semn al succesului și al fericirii; O economie de tip consumerist, unde „a exista” înseamnă a cumpăra, a consuma, a folosi și a arunca; O identitate definită prin achiziții de piață, nu prin ideologii [12, p.27-43].

După G. Lipovetsky, odată cu apariția postmodernismului, la mijlocul sec. al XX-lea, a luat naștere o nouă eră, era post-datorie, care renegă datoria

absolută în domeniul eticii. Noua formă a eticii proclamă dreptul individual la autonomie, fericire și împlinire personală. Postmodernismul este o eră post-moralitate, deoarece desconsideră valorile mai înalte, necondiționate, cum ar fi disponibilitate pentru slujirea celor din jur și sacrificiul de sine. Acestea fiind spuse, s-ar putea ca unii să remarce faptul că etica postmodernistă nu este în totalitate rea. Desigur, există câteva contribuții constructive în ceea ce privește problemele care ne amenință viața în ziua de azi. Un stil de viață sănătos, grija față de mediul înconjurător și lupta contra violenței și discriminării, toate acestea sunt demne de admirat. Mai mult decât atât, postmodernismul scoate în evidență erorile etice din trecut, atât cele teoretice, cât și cele practice. Însă, nici într-un caz nu trebuie să ne lăsăm amăgiți. În opinia lui Raúl Kerbs, în esență, etica postmodernistă nu are motivație morală. În realitate, este vorba de căutarea individualistă a realizării personale și a autonomiei. În timp ce motivul din spatele tuturor eticilor autentice este acela de a înfrânge răul cu bine, postmodernismului îi lipsește suflul moral. Se dorește doar combaterea excesului de rău, dar nu se dorește eradicarea răului. Din păcate, se luptă împotriva unor manifestări ale răului fără a recunoaște rădăcina. Scopul postmodernismului este obținerea autonomiei egoiste - lucru împotriva căruia se spun atât de multe în descrierea biblică a păcatului [a se vedea: 9].

R. Kerbs scrie că, în aceste condiții, apare, în mod legitim, o serie întregă de întrebări: Cum poate un sistem moral să lupte împotriva răului, dacă principiul pe care el însuși se bazează este îndreptat către sine, ceea ce, biblic vorbind, reprezintă sursa răului? Se poate obține fericirea în cadrul acestui tip de moralitate pentru care pledează postmodernismul? Dacă fericirea reprezintă căutarea după autonomie, împlinire personală și satisfacerea dorințelor imediate, o libertate individuală excesivă fără o deschidere sinceră a sufletului către semenii și către Dumnezeu, atunci în cadrul acestei gândiri, căutarea fericirii înseamnă perpetuarea lucrurilor așa cum au fost din totdeauna. Ba mai mult decât atât: un amestec de viață și moarte, plăcere și durere, succes și eșec, bucurie și tristețe. Dar astfel se ignoră ceea ce se află în spatele căutării umane după fericire: dorința de altceva, ceva diferit, ceva ce va pune sfârșit acestor ciocniri antitetice. Acel „altceva” nu intră în căutarea postmodernistă a fericirii. Etica gândirii postmoderniste se mulțumește cu un fleac, se resemnează cu o țintă mai joasă, argumentează că, întrucât moralitatea tradițională, inclusiv cea creștină, nu

ne-a schimbat în mai bine, atunci este timpul să ne coborâm standardele și să-i acceptăm pe oameni așa cum sunt [a se vedea: 9].

Totuși, în opinia noastră, etica postmodernă, în afară de deficiențele ei, contribuie la soluționarea unor probleme de ordin moral care apar în procesul dezvoltării societății. Spre exemplu, bioetica abordează problemele stringente ale contemporaneității precum schimbarea sexului, homosexualismul, travestismul, malpraxisului, eutanasia, problemele biotico-medicale din reanimatologie, transplantologie, medicina legală, medicină reproductivă, psihiatrie, manipularea genetică etc. Etica ecologică constituie un areal al studiilor interdisciplinare, al căror obiect îl întruchipează aspectele morale și spirituale ale atitudinii omului (societății) față de natură, având drept scop revizuirea bazelor axiologice ale civilizației umane în direcția dezvoltării integre a omului și a caracterului organic al activității lui vitale pe Pământ [5, p.186-187]. Totodată, ea investighează posibilitatea elaborării argumentelor raționale pentru a atribui o valoare intrinsecă mediului natural și conținutului său non-uman. Etica globală, sintetizează valorile, normele și principiile morale ale tuturor civilizațiilor. Prin etica globală înțelegem un consens fundamental, bazat pe valori morale esențiale, pe standarde irevocabile și pe atitudini personale. În absența unui astfel de consens în ceea ce privește etica, mai devreme sau mai târziu, orice comunitate va fi amenințată de haos sau de instaurarea unui regim dictatorial, iar indivizii se vor prăbuși și din punct de vedere spiritual” [a se vedea: 4, 11]. Un rol aparte în constituirea eticii globale o are, în opinia Cristinei Gorniak-Kocikowska, etica informațională, care posedă potențialul necesar pentru constituirea unei etici globale, ce poate fi utilă pentru societatea informațională. Ea consideră că natura revoluției informaționale ne indică asupra faptului că etica mileniului III va avea un caracter global în sens spațial, deoarece etica informațională va cuprinde globul pământesc în totalitate și, totodată, ea va fi adresată întregului ansamblu de acțiuni și relații umane [8, p.179]. Tehnoetica cercetează impactul tehnicii asupra dezvoltării sociale, dă naștere unui șir întreg de probleme care nu sunt o consecință nemijlocită a acțiunilor ei, dar pot să producă, în același timp, urmări sociale de amploare care se resimt la nivelul mentalităților individuale și colective, la nivelul politic și economic.

Prin urmare, etica postmodernistă se transformă într-un factor important care contribuie la trecerea civilizației de pe Terra spre scenariul unei

dezvoltări durabile, ce „constă în conservarea civilizației și a biosferei, în evoluția lor inofensivă și indefinit de îndelungată” [13, p.23], ce poate determina existența infinită a umanității.

Bibliografie

1. Bauman Z. Etica postmodernă. Timișoara: Ed. Amarcord, 2000. 284 p.
2. Bergen K. El yosaturado: Dilemas de identidad en el mundocontemporáneo. Barcelona: Ed. Paidós, 1992, p. 164-168.
3. Bruckner P. Tentația inocenței. București: Ed. Nemira, 2005. 292 p.
4. Capcelea V. Etica în fața provocărilor societății post-moderne. Bălți: Indigou Color, 2016. 142 p.
5. Capcelea V., Capcelea A. Introducere în etica ecologică. Chișinău: Ed. ARC, 2015. 332 p.
6. Cristea A. Etica postmodernă. Paradoxuri. Antinomii. Echivocuri. Disponibil pe: www.revistaperspective.ro.
7. Dănișor, Gh. Postmodernismul etic. În: Analele Universității din Craiova - Seria Filosofie, nr. 21 (1/2008), p. 49-54.
8. Gorniak-Kocikowska, K. The Computer Revolution and the Problem of Global Ethics. In: Science and Engineering Ethics, 1996, 2 (2). p. 177-190.
9. Kerbs, R. Etica postmodernistă. În: <https://semneletimpului.ro/social/etica-postmodernista.html>.
10. Lipovetsky, G. Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice, traducere și prefață de Victor-Dinu Vlădulescu. București: Ed. Babel, 1996. 320 p.
11. Parlamentul religiilor lumii. Declarația pentru o etică globală. În: <http://ru.scribd.com/doc/98794946/Declaratia-Parlamentului-Religiilor-Lumii#scribd>.
12. Sarlo, B. Escenas de la vida postmoderna: Intelectuales, arte y videocultura en la Argentina. Buenos Aires: Ed. Ariel, 1994, p.27-43.
13. Ursul, A.; Rusandu, I.; Capcelea, A. Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și de operaționalizare. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2009. 252 p.